

Rozhovor

s Ladislavem Míkem

Argument, že Evropa sama o sobě „nezachrání svět“, nemohu přijmout.

Ladislav Míko, přední odborník na ochranu přírody a krajiny jak u nás doma, tak v rámci Evropy, má kromě řady jiných jednu výraznou vlastnost – je nesmírně výkonný a na všech postech, které kdy zastával, nepřehlédnutelný. Jinak tomu nebylo ani během sedmiměsíčního angažmá ve funkci ministra životního prostředí ve Fischerově úřednické vládě (květen–listopad 2009), kdy dokázal během tohoto krátkého času upoutat mediální pozornost ke svému resortu a díky tomu sdělovat veřejnosti jasně a srozumitelně důležité informace. A část vnímavé veřejnosti se opravdu nestačila divit.

Pane docente, vaše působení v úřednické vládě bylo sice krátké, ale nabitě horečnou prací. Co se vám podařilo prosadit? A co z toho má „trvalou“ hodnotu?

Od prvního momentu v nové vládě bylo jasné, že mám k dispozici jen několik měsíců. Hlavním úkolem bylo zvládnout české předsednictví Evropské unie. Proto jsem si vypracoval seznam priorit a soustředil se hlavně na ně. Myslím, že předsednictví jsme nakonec zvládli se ctí. Schválení složitě a do značné míry kontroverzní změny směrnice o integrované prevenci (IPPC) na poslední environmentální radě za našeho předsednictví i přes odpor Francie a Německa bylo do jisté míry husarským kouskem a řada účastníků Rady mi jej dodnes při setkáních s uznáním připomíná. Mým vnitropolitickým cílem bylo zásadně snížit počet otevřených řízení Evropské komise proti ČR pro nerespektování evropské legislativy, tzv. infringementů. Když jsem nastupoval do funkce, bylo jich kolem dvaceti, když jsem odcházel, jedenáct bylo vyřešeno a v několika dalších došlo k významnému posunu. Na tento výsledek jsem byl opravdu hrdý – řadu infringementů se nedařilo vyřešit i několik let. Samozřejmě největší význam z hlediska ochrany přírody bylo, že vláda vyjednala a schválila doplňující seznam evropských lokalit Natura 2000.

Přibýlo jich přibližně 250 a dnes již jsou schválenou součástí soustavy. Podařilo se i vyhlásit zbývající dvě ptačí oblasti v jižních Čechách, u nichž spory a obstrukce trvaly téměř pět let. Byla tam pak ještě řada dalších – zmíním aspoň ty, na které si obzvláště vzpomínám: úprava Zelené úsporám, po které se program rozběhl a stal se nakonec podle ekonomů vládního NERVu nejúspěšnějším protikrizovým opatřením, které uchovalo tisíce pracovních míst; znovuotevření a odblokování diskuse o zákonu o odpadech; dokončení velkého projektu *Atlas krajiny ČR*; a taky zpracování *Zprávy o stavu české přírody a krajiny*. Myslím, že určitě alespoň poslední dvě věci se spolu se soustavou Natura 2000 staly trvalými „výdobytky“ a překonají další vlády. Musím zdůraznit, že ať je seznam úspěchů, či neúspěchů ministra dlouhý, nebo krátký, sám by nic nedokázal. Během mého působení v pozici ministra se podařilo motivovat lidi, někteří zkrátka dělali na 150 a víc procent a jen díky tomu bylo možné zvládnout řadu věcí. Takže bez lidí a jejich práce by nebylo nic. Dodnes na to vzpomínám a jsem za to vděčný.

Tehdejší předseda opoziční sociální demokracie Jiří Paroubek se k vaší nominaci na ministra vyjádřil odmítavě, s tím, že nemáte porozumění pro potřeby výstavby liniových i jiných staveb. To se

předpokládám moc nemýlil, ovšem je otázka, zda je vaše přesvědčení obecné. Ostatně toto vaše stanovisko velmi silně zaznělo i ve *Zprávě o stavu přírody 2009*, kterou jste inicioval a byl jejím spoluedítorem a spoluautorem.

No, do jisté míry se mýlil. Samozřejmě mám pochopení pro skutečné potřeby společnosti, včetně liniových staveb. Jde však o to, kde a jak se staví, zda se berou ohledy na skutečné potřeby a zda se jenom neprostaví miliardy na úkor přírody. Koneckonců i v této oblasti jsme se za Fischerovy vlády posunuli dopředu. Zejména u dálnic a rychlostních silnic na jižní Moravě se řadu věcí podařilo odblokovat, a to i ke spokojenosti hejtmanů a obcí, které dopravní spojení potřebují. Je ale pravda, že Zpráva, na které jsme koneckonců dělali spolu, poukázala na rostoucí nesmyslně vysoké zábory zemědělské půdy a krajiny vůbec, na zvyšující se fragmentaci české krajiny a s tím spojené důsledky pro biosféru. Přitom by v mnoha případech stačilo jen důsledně dodržovat již existující legislativu a samozřejmě používat zdravý rozum. Je třeba ale chápat, že logika ochránců přírody a krajiny často není logikou staveb a investorů – ne vždy ze zlé vůle, ale je to bohužel tak. No, a k tomu Paroubkovi – přestože veřejně zpochybnil mou kompetenci na post ministra, nakonec sám publikoval omluvu.

Jako nejvýše postavený uniijní úředník pro ochranu přírody a krajiny jste měl možnost ovlivňovat řadu věcí. Jak státy EU nesou „příkazy“ shora? Mají k nim také ambivalentní vztah, podobně jako často Česká republika, a čím je český přístup podle vašeho názoru způsoben?

Právě chápání Bruselu jako nějaké „vrchnosti“ dělá nejvíc škody. Přitom je to trochu jinak. Evropská komise nemůže sama od sebe nic ani nařídit, ani uzákonit. Každá právní norma se složitě projednává se všemi, koho se týká, a nakonec ji musejí odsouhlasit ministři členských zemí. Mimochodem, byly to právě členské země, které Komisi pověřily dozorem nad dodržováním evropské legislativy. Pokud se tak neděje, Komisi velmi silně kritizují. Situace je samozřejmě vnímána jinak, pokud se Komise postaví proti konkrétní zemi. Ostatní země pečlivě sledují, aby někdo neměl „měkkčí“ podmínky, nebo dokonce aby se nevyhýbal plnění evropských povinností. Politicky je to samozřejmě často složité a v konkrétních případech mnohdy dotyčná členská země obviňuje Brusel z toho či onoho. Nakonec ale téměř vždy dá Bruselu za pravdu. Vnitropoliticky ovšem platí zlaté pravidlo: „Vše, co se stalo dobrého, jsme dosáhli my (doma), za vše, co je nepříjemné nebo občany neoblíbené, může Brusel.“ S tím už jsem se naučil žít.

Do jaké míry a jak často se mění strategie v oboru ochrany přírody ve státech EU? Aby mohla být efektivní, musí mít nějaký časový limit. Jaký je podle vás optimální? A jaká je situace v ČR? Máme vůbec nějakou strategii, a jestliže ano, je respektována a je její časový horizont dobře nastaven?

Strategie jsou z principu dlouhodobé, a pokud vím, tak za celou historii Evropské unie byly pro biodiverzitu schváleny jenom dvě: jedna v devadesátých letech a jedna v roce 2001. Ta poslední se pak upravovala v roce 2006 – cílem bylo zastavit v roce 2010 v Evropě pokles biodiverzity. To, jak víme, se přes řadu pozitivních změn a trendů nepodařilo. Ještě to není ani měsíc, co byla schválena nová evropská strategie. Ta stanovuje cíle do roku 2020 a má svou vizi k roku 2050. Myslím, že to je zhruba správný časový úsek – kratší období nemá pro práci s přírodou a krajinou smysl, delší se zase z hlediska extrémně rychlého vývoje společnosti a různých změn může zcela minout s realitou. Česká republika má samozřejmě svou strategii (mimochodem její novelizaci jsme taky schválili během mé práce na pozici ministra), která vychází jednak z vnitřních potřeb a jednak z mezinárodních závazků – jak na úrovni Evropy, tak na úrovni glo-

bální v rámci Mezinárodní úmluvy o biodiverzitě. U nás máme často tendenci naříkat, jak je to špatné – a opravdu je řada věcí, které zůstávají spíše na papíře a moc se je nedaří prosazovat. Je třeba obrovský rozdíl mezi potenciálem, např. revitalizací řek nebo aplikací ÚSES, a mezi tím, jak se je reálně daří uplatňovat. Přesto ale z evropského pohledu jsme na tom často lépe, než si doma myslíme. V řadě věcí jsme opravdu vpředu – například způsob mapování a monitorování stanovišť a biotopů a koneckonců i systém ochrany dřevin, významných krajinných prvků i zmiňovaný ÚSES nám řada zemí jen tiše závidí.

Myslíte si, že ekonomická krize ovlivnila přístup evropských států k ochraně přírody? Alespoň v České republice se zdá, že ochrana přírody ztrácí svůj poměrně vysoký kredit z 90. let, v médiích se objevují články relativizující její význam a zpochybňující některé její závěry (globální změna klimatu, koncept energie z obnovitelných zdrojů, těžební limity). Mají Evropané vůbec chuť změnit svůj hodnotový žebříček, zaměřený ponejvíc na konzumní způsob života, ve prospěch ochrany přírody?

O tom není pochyb, krize soustředila pozornost na ekonomické problémy a s tím spojené sociální dopady. Pro řadu lidí samozřejmě starost o práci či finance znamená, že nemají myšlenky na zdánlivě nesouvisící ochranu přírody. Zdá se, že k plnému pochopení významu přírody, přírodních procesů a ekosystémů vždy dojde, až když něco z toho začneme nenávratně ztrácet. Proto si myslím, že jádrem práce ochránců přírody i krajiny v nejbližších desetiletích musí být kromě samotné ochranné činnosti taky komunikace o skutečném významu přírody a ekosystémů pro lidstvo, včetně významu pro ekonomiku a trvalou udržitelnost naší společnosti. S tím souvisí mnohem užší provázanost jednotlivých oblastí neboli integrace přírody a ekosystémů do oblasti zemědělství a lesnictví, dopravy, vodního hospodářství atd. v daleko větší míře než doposud. To nejdůležitější ale je, že to nemůže být jakýsi diktát z pozice síly (i když to je v případě ochrany přírody asi eufemismus), ale pochopení, jaký je skutečný význam ekosystémů pro tato odvětví a v širším pohledu pro ekonomiku. Jinými slovy, zemědělství, vodohospodářství či stavebnictví musejí mít své vlastní „důvody“, které zajistí dlouhodobě a bez nutného tlaku či dozoru ochránců přírody to, že budou přírodu a přírodní procesy chránit. Je jedno, jestli to bude proto, že se jim to vyplatí, že budou v dlouhodobém kontextu investovat méně peněz nebo že se jim to prostě bude zdát třeba hezčí. Byl to mimochodem jeden

z hlavních důvodů, proč jsem byl mezi těmi, kdo na úrovni Evropy a posléze v globální diskusi navrhli a prosazovali zpracování ekonomické studie zvané TEEB (*The Economy of Ecosystems and Biodiversity*), inspirované původně Sternovou studií o ekonomických dopadech klimatické změny. Studie byla dokončena a předložena na konci roku 2010 na konferenci CBD v Nagoji a setkala se s mimořádnou odezvou. Řada zemí se rozhodla podle ní zpracovat své národní studie a začlenit navržené postupy do vlastního ekonomického rámce. Byla dokonce prezentována a diskutována na Světovém ekonomickém fóru v Davosu a já věřím, že integraci ochrany přírody i ekosystémů opravdu pomůže.

Příroda ale samozřejmě není jen o penězích. Lidé si musejí uvědomit, že má smysl chránit ji pro ni samotnou – mimo jiné i kvůli tomu, že jsme z ní vzešli a jsme na ní životně závislí. Potraviny, čistá voda, kyslík a koneckonců i téměř veškerá energie (včetně fosilní), kterou spotřebováváme, má původ v činnosti a existenci živých organismů. Přes různé dohady je stále více jasné, že např. zemědělská produkce není závislá jen na účinných hnojivech a maximalizované produktivitě plodin, ale také na kvalitní půdě, recyklaci živin, opylování, biologické kontrole škůdců atd. Tedy na věcech, které příroda umí pořídit automaticky a zadarmo. Kdybychom si je měli zajistit a zaplatit sami, nemohli bychom si je v potřebné míře jednoduše dovolit. A pak je tu ještě jeden aspekt – význam přírody pro duchovní svět člověka. Konzumní způsob života, podobně jako ekonomická krize, jej odsouvá na vedlejší kolej, ale zcela ho odsunout nedokáže. Je to vidět na nejvyspělejších zemích, kde se nakonec tlak na ochranu přírody stává opravdovou prioritou celé společnosti.

Je EU schopna ovlivňovat celosvětový úbytek biodiverzity (např. zákazem dovozu produktů nebo surovin z vykáčených pralesů či savan v Latinské Americe). A do jaké míry je schopna ovlivňovat úbytek biodiverzity třeba jen na území EU?

To že Evropa sama o sobě „nezachrání svět“ je častým argumentem, ale já jej nemohou přijmout. Je to podobné jako s volbami. Kverulantské názory, že já sám jako malý díl celku nic nezměním, zapominají na fakt, že celek se skládá právě z těch malých částí a že každý musí přispět svým dílem. A Evropa koneckonců není tak malým dílem. Navíc na jejím území příroda doznala nejradikálnější změny a je tady asi nejvíce práce s obnovou – snad kromě zničených teritorií některých, např. komunistických zemí, jako je Čína nebo jako byl Sovětský

svaz. Takže si myslím, že jak prostřednictvím legislativy, tak i vlastním příkladem a ochotou do těchto věcí investovat, Evropa může světovou ochranu přírody rozhodně ovlivnit. A podle mého soudu nejen může, ale už i znatelně ovlivňuje. I když jistě lze udělat víc – koneckonců tzv. ekologická stopa Evropy se rovná dvojnásobku její rozlohy. Jinými slovy, máme co napravovat, aby náš vliv na svět nebyl negativní i mimo území Evropy.

V této souvislosti bych rád poukázal například na zodpovědnost Evropy za péči o tropické pralesy a korálové útesy. Většina lidí si myslí, že to znamená tlačit na Brazílii, Indonésii nebo na karibské státy, ať už politicky, či formou zákazů a regulací. Nesmíme ale zapomínat, že Evropa sama zodpovídá za část obojího. Jeden z největších národních parků ve správě evropských zemí je park o rozloze dvou milionů hektarů v tropických pralesích Francouzské Guyany. A málokdo tuší, že evropská zámořská území spravují téměř pětinu všech světových korálových útesů! I proto jsem v rámci své práce na DG Environment navrhl a se spolupracovníky rozpracoval novou iniciativu zvanou BEST (*Biodiversity and Ecosystem Services for Territories of European Overseas*). Vychází z principů soustavy Natura 2000 a s finanční podporou EU se soustředí na ochranu nejceněnějších přírodních fenoménů nejen před zbytečnými přírodními destruktivními zásahy člověka, ale i na ochranu proti invazním druhům a změnám vyvolaným klimatickou změnou. Iniciativa byla podpořena i Evropským parlamentem a nyní probíhá její pilotní fáze.

Přestože lesy v Evropě zaujímají významné procento, trvá se, že EU nemá koncept lesnické politiky. Je tomu opravdu tak, a jestliže ano, proč?

Je to pravda a důvod je jednoduchý. Lesy kvůli svému významu, ale především kvůli své velké rozmanitosti nebyly zařazeny do oblastí, kde by společná evropská politika byla výhodnější než postupy na národních úrovních (tzv. princip subsidiarity). Jenže to stále více přestává platit, a tak se diskuse o postupu v evropských lesích rozhodně vedou. Jde ale o velmi citlivou otázku. Nemáme sice legislativu, ale existuje schválená společná strategie, která se zejména soustřeďuje na udržitelné využívání lesa, udržitelné systémy managementu. I když u nás tyto principy obsahuje lesní zákon, není tomu tak všude. A samozřejmě nesmíme zapomenout, že velké plochy lesa jsou zařazeny do soustavy Natura 2000 jako chráněná území v nejrůznějších kategoriích. Na těchto plochách samozřejmě platí evropské předpisy a na jejich dodržování Komise pochopitelně dohlíží.

Když se vrátíme na domácí půdu: kauza NP Šumava je z pohledu běžného člověka nepřehledná. Protichůdná prohlášení v médiích, bagatelizace stanovisek odborníků, nesrozumitelné polemiky. Jako ministr jste se v této věci velmi angažoval. Jak vidíte současnou situaci a kroky nového vedení?

No, šťastný z toho věru vůbec nejsem. Nejhorší je, že se odborný problém přenáší do politické roviny. Za heslem *odideologizovat ochranu přírody* se neskrývá nic jiného než zase ideologie, požadující jednoduše negaci toho, co bylo předtím. Myslím, že je to chyba, i když jako politik do jisté míry chápu, že jde o skvělou příležitost polarizovat názory lidí, a tudíž dát voličům důvod, proč volit tu či onu stranu, nebo lépe řečeno toho či onoho politika. Spor na Šumavě spočívá v tom, že když se něco děje (kůrovcová kalamita), musíme přece „něco udělat“. Já tvrdím že jen potud, pokud jiné řešení neexistuje. Na lesnických postupech není nic špatného, ovšem národní park není jen o lese, a navíc zcela určitě ne o lese, jak je vnímán v kontextu lesnické legislativy. Přestože v dobře udržovaném lese je řada věcí zajištěna, není to zdaleka vše, o co je třeba se z pohledu ochrany přírody postarat a co chránit. Přírodní procesy a jejich samoregulační schopnosti mají obrovský význam. Mrtvé stromy, třeba po vichřici nebo po kůrovci, mají také své obyvatelé a dávají život řadě druhů, které jsme eliminací lesa ve fázi rozpadu z naší přírody téměř vyhnali. Na Šumavě se vracejí, ovšem málokdo je dokáže vidět. Diskusi o Šumavě je velmi jednoduché zavádět tam, kam se to zrovna komu hodí. Podle mého názoru ale centrální části národních parků jsou dnes jedinými místy, kde je třeba programově nechat vládnout přírodní procesy, a jedinými místy, kde si to můžeme dovolit. Názory lidí, že musejí „pečovat o všechno“, když už do území jednou vstoupili, jsou scestné a povedou k tomu, že celá zeměkoule bude naší zahrádkou. Nevím, zda příklad, který použiju, bude ten správný: Každý, kdo byl třeba v Africe nebo Americe za přírodou, jistě pocítil rozdíl při sledování stád divokých zvířat v jejich pastvinách a lovištích, kde žijí tak, jak žila po tisíciletí, a stejných zvířat na plochách obehnaných plotem, kde jsou velcí dravci odděleni od své kořisti, přikrmování apod. Fotky tam sice uděláte stejné, zvířata uvidíte v „jejich“ prostředí, ale přesto vědomí, že jejich populace udržuje člověk svou permanentní činností, činí z takového setkání zcela jiný zážitek. Říkat, že v Evropě jsme si holt přírodu zničili, a proto ji tady můžeme (ekonomicky a jinak) využívat, ale že to samé zakážeme Afričanům či Asiatům, abychom si nějakou divočinu (pro svoji dovolenou či hezké filmy) uchránili, je pro mě věcně i morálně nepřijatelné.

Jste členem redakční rady *Ochrany přírody*. V čem vidíte hlavní úlohu časopisu?

Podle mne je důležité mít takové fórum k dispozici. Nejenom jako výkladní skříň, kde se pochlubíme, ale hlavně jako místo, kde mohou zaznívat různé názory, kde je možné otevírat polemiky a přinášet nové pohledy. Nebo se poučit ze starých chyb. No, a co rovněž považuji za důležité, je pochopit, že média jsou obecně v nové situaci. Staré „kamenné“ časopisy si málokdy mohou dovolit přežívat beze změny. Takže propojení na elektronická média je nutností. A pak je tu problém dobrých autorů, kteří chtějí publikovat jenom v prestižních časopisech, aby jejich publikace měly ohlas. *Ochrana přírody* má šanci získat špičkové lidi právě tím, že jim dá prostor prezentovat i názory a úvahy, pro které se vědecké časopisy nehodí a které přesto mají obrovský dopad – například právě na způsob, jak pečovat o přírodu. Byl bych rád, kdyby se to *Ochrana přírody* dařilo stále víc. Takové periodikum opravdu potřebujeme.

Od letošního roku působilte na postu zástupce generálního ředitele pro zdraví a spotřebitele v Evropské komisi. Našel jste si zde „svá“ témata? Nestýská se vám po ochraně přírody?

Začnu od konce. Stýská se mi, ale nelituji. Jednou z dobrých věcí v Komisi je, že se musí rotovat na vyšších pozicích. Takže se nemůžete „zabarikádovat“ na jednom postu, ať už ho děláte dobře, nebo špatně. Současně můžete své zkušenosti a pohledy přenášet do jiných, zejména příbuzných sektorů. Je to těžké, je s tím hodně práce – musejí si zvykat obě strany, v mém případě já na nové problémy a nové podřízené a kolegy, mí podřízení na nového šéfa a nové pohledy. Ale přináší to ovoce. A tím se dostávám k druhé části otázky. Zjistil jsem, že v oblasti bezpečnosti potravin je celá řada přesahů do životního prostředí, a dokonce do ochrany přírody, krajiny, ekosystémů či biodiverzity. Jen namátkou – mám v kompetenci regulaci pesticidů, ochranu rostlin před škůdci (ano, v tomto smyslu i třeba kůrovce v hospodářských lesích), řešení invazí nových druhů škůdců – tedy i invazních druhů ohrožujících biodiverzitu, ochranu opylovačů atd. Koneckonců, produkce kvalitních a bezpečných potravin je jednou z nejvýznamnějších ekosystémových služeb. Takže můžu pomáhat integrovat myšlenky z oblasti životního prostředí do nové oblasti, ale také problematiku potřeb lidí ve vztahu k potravinám zpátky do oblasti udržitelnosti v životním prostředí. Věřím, že – jak se dnes s oblibou říká – takový příspěvek má svou nemalou přidanou hodnotu.

*Děkuji za rozhovor
Ptala se Jiřina Bulisová*